

BASAT'IN TEPEGÖZ'Ü ÖLDÜRDÜĞÜ BOYDA İDEAL KİŞİLİK YARATIMI

IDEAL PERSONALITY CREATION IN THE STORY WHERE BASAT KILLED TEPEGÖZ

Berat Samet KAHRAMAN*

ÖZ: Bir toplumun kolektif belleğinde yer eden, hatırlamaya ve aktarmaya değer bulunan her bir anlatının toplumsal pek çok işlevi vardır. Sadece bir şeyin öyküsü olmanın dışında, anlatıların bireyler üzerinde psikolojik etkileri de vardır. Bu etkiler, alt metin okumalarıyla tespit edilmektedir. Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy da kahramanlık anlatılarının sınırlarının dışındadır çünkü geleneksel düşman-kahraman mücadelesi yoktur. Tepegöz ve Basat'ın mücadelesi gibi görünen anlatı, aslında Konur Koca Sarı Çoban'ın mücadelesinin öyküsüdür. Metin, Basat ve Tepegöz üzerinden Konur Koca Sarı Çoban'ın kişiliğinin inşasını anlatır. Kişilik, bilinçdışının gelişimiyle şekillenir. Çoban, bilinçtir. Tepegöz ve Basat da Çoban'ın bilinçdışısıdır. Çoban, peri kızına tecavüz ederek her türlü normdan sıyrılıp bireyselliğin sınırına ulaşır. Bu olaydan sonra çoban korkarak kaçır ve bir daha metinde görülmez. Basat ve Tepegöz üzerinden çoban'ın bilinçdışısındaki mücadelesi başlar. Bilinçdışının yıkıcılığı temsil eden Tepegöz ve bilinçdışının yapıcılığı temsil eden Basat üzerinden bir kişilik yaratımı mücadelesi verilir. Çalışmada psikanalitik kuram çerçevesinde Carl Gustav Jung'un "İdeal Kişilik Gelişimi" yaklaşımı esas alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Tepegöz, Basat, Konur Koca Sarı Çoban, ideal kişilik, bilinç, bilinçdışı*

ABSTRACT: *Each narrative, which is in the collective memory of a society and is worth remembering and conveying, has many social functions. Apart from being just a story of something, narratives also have psychological effects on individuals. These effects are detected by subtext readings. The story which Basat killed Tepegöz is also outside the boundaries of heroic narratives because there are no traditional enemy-hero struggles. The narrative, which looks like the struggle of Tepegöz and Basat, is actually the story of Konur Koca Sarı Çoban's struggle. The story tells the construction of the personality of Konur Koca Sarı Çoban through Metin, Basat and Tepegöz. Personality is shaped by the development of the unconscious. Çoban is the consciousness. Tepegöz and Basat are also the unconsciousness of Çoban. By raping the fairy, Çoban breaks away from all norms and reaches the limit of individuality. After this incident, Çoban runs away in fear and he is not seen in the text again. Through Basat and Tepegöz, the unconscious struggle of Çoban begins. A personality creation struggle is waged through Tepegöz, which represents the destructiveness of the unconscious, and Basat, which represents the constructiveness of the unconscious. The study is based on Carl Gustav Jung's "Ideal Personality Development" approach within the framework of psychoanalytic theory.*

Keywords: *Tepegöz, Basat, Konur Koca Sarı Çoban, personality, consciousness, unconscious*

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, YÖK 100/2000 Somut Olmayan Kültürel Miras Proje Asistanı / Muğla-beratsametkahraman@gmail.com (Orcid: 0000-0003-4676-6928)

This article was checked by Turnitin.

Giriş

Toplumların belleğini, sözlü kültürün taşıyıcısı olan anlatılar oluşturur. Bir anlatı, pek çok kültürel unsuru barındırdığı gibi toplumu hakkında da bilgi verir. Ayrıca, toplumda yaşayan her birey anlatılar yoluyla köken ve kendilik bilinci kazanır ve ortak değerler etrafında aidiyet duygusu kazanır. Böylece yaşatılmaya değer olan anlatılır, hikayesi olan da yaşar (Dursun, 2018: 22).

İnsanın anlatmaya değer bulduğu ve unutulmasına izin vermediği her türlü anlatının işlevsel, kültürel ve pragmatik boyutları vardır (Malinowski, 1998:115). Toplumlar sahip oldukları anlatıların, atalarından kalmış değerli birer miras olduğuna inanırlar. Kişi hem o anlatının yaratıcısı hem de oyuncudur (Saydam, 2017: 52). Bundan dolayı atalarının öykülerini anlatan her insanın, metinle duygusal bir bağ kurduğu görülür. Bunun nedeni toplumsal bir hafıza oluşturmak ve toplumun geçmiş tarihinden referans alarak kendisini zamanda bir konuma yerleştirmektedir. Böylece köken ve tarih bilinci oluşacak ve kolektif belleği oluşturacaktır.

Bu anlatılar, toplumunun ortak kabullerine dayanır ve kültürel birlikteliği esas alır. Bir topluluğa mensup her zihnin anlatısı, kolektif bellekten bağımsız olamaz. Hatta bireysel anılar veya anlatılar dahi toplumsal normlardan ve kültürel kabullerden ayrı değildir. Bu durum, toplumundan bağımsız bireysel bir belleğin olup olamayacağını dahi tartışmaya açmıştır (Jung, 2006: 239). Çünkü bir grubun üyesi olan zihin, toplumundan bağımsız düşünülemez (Halbwachs, 2018: 42-44).

Toplumların da insanlar gibi hatırlamaya ihtiyacı vardır. Kültürel belleği oluşturan örüntüler içinde kişi, gerekli duyduğu ve işlevsel gördüğü toplumsal anıyı çıkartır ve kullanır. Bunun tarih oluşturma, tarihte konumlanma, köken bulma/kimlik yaratma, sosyal psikoloji vb. pek çok sebebi vardır (Assmann, 2015: 54).

Toplumların belleğinde yer alan her anlatı, insanları belli bir bilinç düzeyinde tutar. Walter Ong, bilinç-metin ilişkisini sözlü kültür çerçevesinde ele alıp sözlü kültürü yaratan bilincin kolektifliğini öne çıkartır. Toplumsal bilincin, bireyler üzerindeki etkisini ifade eder (2014: 208-210). Bu çerçevede bireysel yaratımların toplumsal boyutu açıklanmış olur.

Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Boy, Türk kolektif belleğinde yer etmiş, Dede Korkut Anlatılarının on iki hikâyesi arasına girmiş bir metindir. Metin kısaca Konur Koca Sarı Çoban'ın bir su kenarında peri kızına tecavüz etmesi, bu hareketinin sonucunda Tepegöz'ün doğup Oğuz iline felaket getirmesi, Basat'ın gelip Oğuz'u bu felaketten kurtarmasını öyküler. Bu metnin anlatılmaya/yazılmaya değer bulunmasının toplum-bilinç düzeyinde etkileri ve nedenleri olmalıdır. Bu düşünceye sahip pek çok uzman, farklı kuram, teknik ve yaklaşımlarla bu metni yorumlamış veya değerlendirmiştir.

“Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy” da farklı teknik ve kuramlarla incelenmiştir. Ramazan Korkmaz, doğa-insan ilişkileri üzerinden bir değerlendirme yapmış, metni saygısızlık ve kutsalın ihlali çerçevesinde ele almıştır (2009: 65-78). Ayrıca fenomenoloji açısından metne felsefi bir bakış açısı getirmiştir (Korkmaz, 2000: 256-269). Alimcan İneyet, tasavvufi bir görüş getirmiştir (2015: 7-13). Gürol Pehlivan, yapı, ideoloji ve yaratım süreci çerçevesinde anlatıyı yapısal olarak incelenmiştir (2015: 136-146). Ümral Devenci, doğa-kültür karşıtlıkları bağlamında yapısalcı kuramla ikili karşıtlıkları kullanmıştır (2017: 79-85). Ahmet Özgür Güvenç, Tepegöz üzerine kolektif bir çalışma yapmış ve Motif İndeks of Folk Literature üzerinden metne evrensel bir bakış getirmiştir (2019: 85-129). C. S. Mundy, Polyphemos ile Tepegöz anlatısını karşılaştırarak, kurgu hataları üzerinden müellif-metin ilişkisini yorumlamıştır (2021:154-184).

Fatma Berna Yıldırım, Polyphemos ve Tepegöz anlatılarında geçen canlıların tasnifi üzerinde durmuştur. “Aptallık” ve “Akıllanma” kavramlarıyla metne yaklaşır (2012: 298). Yıldırım, aynı çalışmasının daraltılmış halini de kitabında yayımlamıştır (2016: 151). Tuğba Akkoyun Koç, Tepegöz karakteri üzerine söylem çözümlemesi tekniğiyle inceleme yapmıştır (2022: 307-331).

Bu çalışma ise Basat’ın Tepegöz’ü Öldürdüğü Boy üzerine Carl Gustav Jung’un “Kişilik Gelişimi Kuramı”nı esas alan, bilinç-bilinçdışı çerçevesinde ideal kişilik yaratımı üzerine psikanalitik bir incelemedir.

İnceleme, bilinç ve bilinçdışı olmak üzere iki temel kavram üzerine inşa edilmiştir. Metin örneğinde Konur Koca Saru Çoban bilinci, Tepegöz ve Basat ise bilinçdışının her iki yönünü temsil etmektedir. Bilinçdışının mücadelesi genel çerçeveyi oluşturacaktır.

1. İdeal Kişilik Yaklaşımı

Jung, kişilik kavramına bilinçdışını esas alarak yaklaşır. Ona göre bilinçdışı “kişisel” ve “kolektif” olarak ikiye ayrılır. Kişisel bilinçdışı basitçe unutmaya ya da bastırma nedeniyle bilincin dışına kaymış kişisel deneyimleri içerir. Kolektif ise insanlığın bütün evrimsel mirasını ifade eder (Cohen, 2022: 66). Kişiliği ise yaşam boyu sadece yavaş aşamalarla gelişebilecek pek çok tohumdan oluşan bir yapı olarak tarif eder. Kişiliği ayırt etmesi zor olan pek çok tohum (bilinçdışına itilmiş pek çok şey) geliştirir, kim olduğunu ise sadece eylemler/tercihler ortaya koyar (2021: 195-196). Jung, kişiliği bilinçlilik halindeki farkındalık şeklinde yorumlar. Bilinçdışı ve farklılaşmamış gruptan tek bir bireyin bilinçli ve kaçınılmaz bir şekilde ayrı tutulması kişiliğin gelişiminin ilk meyvesi olduğunu söyler (Jung, 2021: 198). Kısacası toplumsal normlardan ve kanonlardan sıyrılmış saf bir bilinç düzeyini önceler. Metin düzeyinde de bu bilinç veya bilinçdışı düzeyi görmek mümkündür.

Konur Koca Sarı Çoban ve peri kızı arasında gerçekleşecek olan olay, anlatının yapısını şekillendirir. “Çoban, kepenegini üzerlerine atdı, perri kızınıñ birini tutdı. Tama’ idüp derhal cima’ eyledi” (Ergin, 2018: 207). Çoban, normalin/bilinç düzeyinin dışına çıkar. Cinsel dürtünün bazı direnmeleri olan utanma, iğrenme, korku, acı (Freud, 2021: 58-59) çoban için aşımış ve aşırıya kaçılmıştır. Çoban bilinçli bir halde Peri Kızı’na tecavüz etmiştir. Burada eylemin muhatabı olan şeyin insan dışında olağanüstü bir varlık oluşu da Çoban’ın patolojik bir vaka olduğunu gösterir.¹

Bu eyleminden herhangi bir pişmanlık, korku, kaygı, endişe de duymadığı açıkça görülür. Olağanüstülükten arındırıldığında Çoban, evrensel karakterli bir insan gerçeğini ortaya koyar (Korkmaz, 2000: 261). Çoban, bu eylemi ile kişilik gelişimini başlatmıştır çünkü gelişmekte olan kişilik sadece kaba gerekliliğe/dürtüye itaat eder (Jung, 2021: 198). Bundan dolayı çobanın tecavüz eylemi, bilinç düzeyine ulaşabilmesi için önemli bir eylem olmuştur. Çoban toplumdan, kalıp davranışlardan, normlardan, kolektif ahlaki kurallarından ve sınırlandırmalarından ayrılmıştır. Toplumdan uzak, saf ve salt bilinç haline ulaşmıştır. Çoban/bilinç, kendinin ve nesnelere- buldukları ilişkiler içinde- farkındalık sahibidir. Çoban, sadece yaptığı eylemin bilincinde değil bu eylemin bilgisinin de bilincindedir (Saydam, 2017: 41). Tecavüz eyleminin ardında pişmanlık olmayışının nedeni de budur.

Çoban, peri kızının: “yıl tamam olıçak, menden amanatun var, gel al amma Oğuzun başına zaval getürdün” demesi üzerine endişeye kapılır. Çobanı endişelendiren gelecek hakkındaki bilinmezlik ve öngörüsüzlüktür. “Emanet” kelimesi ortaya çıkacak yaratığın ön habercisidir (Pehlivan, 2015: 138). Bu durum metinde “Çobanuñ içine korhu düşdi amma kızuñ derdinden beñzi sarardı” şeklinde ifade edilir (Ergin, 2018: 207). İfadede yer alan “kızın derdinden” söylemi çobanın yaptığından değil başına ne geleceğini bilemediğinden kaygılandığını doğrular. Ayrıca “emanet” kelimesi ile de gelecek olan şeyin Peri Kızı ile ilişkisinin süreceği anlaşılır ve bu da Çoban’ın kaygı düzeyini arttırır.

Metnin devamında peri kızı emaneti çobana getirir. “İbret yığın” olarak tanımlanan bu emanetin “Başı göti belürsüz”dür (Ergin, 2018: 208). Bu emanet, çobanın tecavüz eyleminin bir sonucu değil bilincin kişilik gelişiminin henüz başlangıcıdır. Emanetin şekilsizliği, biçimsizliği ve vuruldukça büyümesinin nedeni de çobanın öngörüsüzlüğünün sembolü oluşundandır. Bilinç, bilinçdışıyla ilk kez somut bir şekilde karşılaşmıştır. Meydana gelen ve adına Tepegöz denilen varlık, bilince açıkça farkındalık

---

¹ Çoban ve Peri Kızı eşleştirilmesi ile “gerçekçi gerekçelendirme” yapılmıştır. Okur/ dinleyici her ne kadar bu durumu kabul etmiş gibi olsa da bilinçli yanılsamaya bağlıdır (Tomaşevski, 2016: 269). Peri diye bir varlığın gerçek hayatta bir karşılığının olmadığı okur/dinleyici tarafından bilinir. Metnin bilinçdışı düzeyi burada başlar.

kazandırmıştır. Metinde çobanın kaçması ve kaybolması, sahneyi bilinçdışına bıraktığını gösterir.

2. Bilinçsiz Kurgu ve Bilinçdışının Kavgası

Çoban, metinde kaybolarak metni bilinçsiz bırakmıştır. Bu bir kurgu hatasıdır. Aruz Koca'nın anlatıya dahil edilmesiyle hata kısmen aşılmaya çalışılmıştır (Mundy, 2021:182). Özellikle Aruz Koca'nın ısrarla Tepegöz'ü istemesi de çobanın yerini alma, metindeki bilinç düzeyi eksikliği giderme ihtiyacından ileri gelir. Aruz'un "Hanum muni maña virüñ, oğlum Basat ile besleyeyim" ifadesi de Aruz Koca'nın açıkça çobanın yerini aldığını gösterir (Ergin, 2018: 208). Bu noktada da bir kurgu hatası vardır. Aruz Koca'nın Basat'la Tepegöz'ü birlikte büyütme istemesi, metnin kurgusuna aykırıdır. Basat'ın yaş olarak Tepegöz'den büyük olması gerekirken, metinde aynı yaştaalmış gibi davranılır (Mundy, 2021:179).

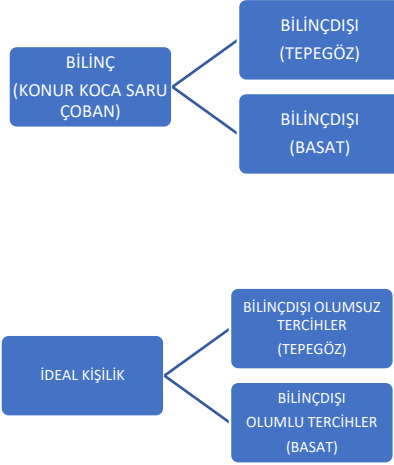
Basat ve Tepegöz, kişiliği oluşturan tercihleri temsil eder. Tepegöz, bilinçdışının "yıkıcı", Basat ise "yapıcı" tohumlarını temsil eder. İdeal kişilik için Basat'ın yani yapıcı tohumların bilinci şekillendirmesi gerekmektedir.

Metnin kurgusunda yaş farkı bilinçsiz gibi görülsede aslında alt metinde olması gerekenin bu olduğu görülür. Basat ve Tepegöz'ün kardeş ilan edilmesinin nedeni de budur. Birbirine eşit, birbirini tamamlayan ve ayrılamaz iki karakter haline getirilmişlerdir.

Metnin sonunda Basat'ın Tepegöz'ü öldürmesinden önceki kurgu ve aralarında geçen diyaloglar da bu bağlamda önemlidir. Tepegöz'ün Basat'a "Mere oğlan al şol parmağumda ki yüzüğü parmağuna tak, sana oh ve kılıç kar eylemesün" diyerek kendi yüzüğünü vermesi, "şol mağarayı gördün mi?... Anda iki kılıç var biri kınlı biri kinsuz. Ol kinsuz keser menün başumı başını" diyerek kesmesi için kılıcının ve "menüm hazinem var ol kocalar almasunlar var möhürle" diyerek hazinesinin nerede olduğunu söylemesi, Tepegöz'ün Basat'ın soy bağına "ağ sakallu babañ adı nedür" diyerek sorması ve Tepegöz'ün "imdi kardaşuz kıyma maña" (Ergin, 2018: 212-215) diyerek kardeş olduklarını dile getirmesi metnin kurgusu içinde bir anlam ifade etmez. Bilinçsizce gelişi güzel sıralanmış sahnelerdir. Çünkü metnin ana fikri, okura Oğuzlara zulmeden, aman vermeyen devi, kahraman bir yiğit olan Basat'ın öldürmesi ve halkını kurtarması şeklinde verilmek istenmiştir. Ancak Basat ile Tepegöz arasında geçen bu sahnelerde romantik bir yaklaşım olduğu dikkat çeker. "Neden okuyorum/dinliyorum? Sorusunun cevabı bu sahneler çerçevesinde metne olan kültürel yakınlıktır. Gerilim ve kavga bekleyen okur/dinleyici için gereksiz uzatılmış sahnelerdir. Bir metinde "gerilim durumunu" belirleyen çatışma ne kadar karmaşık ve kişilerin çıkarları ne kadar birbirlerine karşıtsa durum o kadar gergindir (Tomaşevski, 2016: 257). Ancak bu metnin bir kahramanlık anlatısı olmadığı olayların başında çobanın ortadan kaybolmasıyla anlaşılmıştır. Bu anlatının sahibi çobandır. Yazar, öykülemde çobanın kaderini izlemesi gerekirken

çobanı metinden uzaklaştırır ve bilinçli bir şekilde sahneyi bilinçdışına bırakır. Bu sahnelerde de bilinçdışının bir bütün olduğunu ortaya koymak için iki karakterin aynılaştırılmaya çalışıldığı görülür. Böylece bilinçdışının mücadelesi bilinci şekillendirebilecektir.

Metinde ideal kişilik çerçevesindeki kurgu sahnesi şu şekildedir;

Metinde Tepegöz ve Basat hakkında yeteri kadar bilgi verilmemektedir. Basat'ı doğada hayvanlar büyötmüştür, Tepegöz'ün ise nereden geldiğini veya kime ait olduğunu Oğuz'un bilicisi Dede Korkut dahi sorgulamamıştır. Her iki karakter de bilinçdışının muğlaklığını ve gizini korur. Her ikisi de yıllarca saklanmış ve sonradan gün yüzüne çıkartılmış karakterler gibidirler. Basat'ın çocukluğu ve varoluşuna ilişkin anlatılan hiçbir bilgi, metnin ilerleyen kısımlarında işe yaramaz. Basat, Tepegöz'ü öldürmek için bile önce figüran açıcı kocalara ihtiyaç duyar. Metinde: 'Mere kocalar munun ölümü nedendür?' sorusunun muhatabı aslında Basat'ın aklı olması gerekir ama Basat, bilinç seviyesinde olmadığı için Tepegöz üzerinde hiç düşünmez. Basat, kendi amacı doğrultusunda, bilinçdışının olumlu tercihi olarak hareket eder, metnin kurgusunda tasarruf sahibi değildir. Aynı durum Tepegöz için de geçerlidir. Tepegöz'ün sanatsal varoluş öyküsüne nazaran gelinen sonda masum, hatta iyi kalpli bir deve dönüştüğü görülür. Çünkü Tepegöz de Basat gibi bilinç düzeyinde değildir. Doğasına uygun, olması gerektiği gibi davranır. Kötü olmadığı için cezalandırılmayı da hak etmemiştir. Bundan dolayı, Basat'ın metnin sonunda yapay ama bir o kadar da gösterişli bir kahramanlık sergilediği görülür.

3. İdeal Kişi Yaratımı ve Bilincin Meşrulaştırılması

Metnin geneline yayılan kurgusal bilinçsizlik, Çobanın anlatıyı terk etmesiyle başlamıştır. Olayların asıl sorumlusu ve cezalandırılması gereken

kişisi olan Çoban, bir dizi olaylar silsilesini başlattıktan sonra korkarak kaçır ve bir daha metinde görülmez. Tepegöz'le Basat'ın mücadelesi gibi sunulan metin, aslında çobanın yani bilincin kendisini meşrulaştırma çabasıdır. Bu durum Tepegöz'ün öldürüldüğü sahnelerde açıkça görülür.

Basat'ın Tepegöz'ü dizlerinin üstüne çöktürmesi ve onu kendi kılıcı ile öldürmesi inandırıcılıktan uzaktır. Metnin sonuna doğru, en canlı, en belirgin duygusal rengi ve havayı taşıyan kişi olan kahramanın okurun/dinleyicinin dikkatini ve merakını en üst seviyeye taşıması beklenir. Bu durumun da okurda/dinleyicide acıma, sevgi, sevinç ve üzüntü gibi duyguları tetiklemesi gerekir (Tomaşevski, 2016: 276). Ancak metnin sonunda "Depegöz'ün kendü kılıcıyla boynını urdu" ifadesi duygu düşüşüne neden olur. Devlin bu sonu hak etmediği, devlin son sözlerinden anlaşılmaktadır. "Ağ sakallu kocaları çok ağlatmışam...ağ pürçeklü karıcukları çok ağlatmışam...bıyçağı kararmış yigitçükleri çok yimişem...elçügezi kınalu kızçuğazları çok yimişem..." (Ergin, 2018:215). Bu ifadelerle yazar Tepegöz'e günah çıkarttırır. Aslında bu sözleri Basat'ın Tepegöz için söylemesi gerekir ve okurda/dinleyicide duygu durumunu yüksелеcek unsur da budur. Tepegöz kendi kendini cezalandırır ve aslında kendisini öldürür. Metinde Tepegöz'ün ölümü gereksiz yere ertelenmiştir (Mundy, 2021: 184). Bunun nedeni, bilinçdışının iki parçasını eşitleme, yakınlaştırma çabasıdır. Metnin başında Aruz Koca tarafından kardeş ilan edilen Tepegöz'le Basat'ın kader birlikteliği, uzun bir ayrılığın ardından Tepegöz'ün Basat'ı hatırlaması ve kardeş olduklarını ifade etmesiyle tamamlanır. Bilinçdışının tercihler tohumu bir ayrıma gelmiştir. Ya Basat galip gelecek, ideal kişilik yaratılacak ya da birbirine denk bu iki karakterle bilinçsiz kurgu eklemelerle sürecektir. Basat'ın "Depegözün kendü kılıcıyla boynını urması" ideal kişiliğin yaratımını ve bilinci meşrulaştıracak olan hareketi başlatır (Ergin, 2018: 215).

Metin bu yolla kolektif kalıpların, ideal kişiliğin inşasında oynadığı rolleri Tepegöz ve Basat karakteri üzerinden göstermiştir. İdeal benliğin inşası için "yaratıcı benliği" kullanmıştır (Adler, 2017: 35). İlkel seviyedeki toplulukların sosyal ve psikik yaşamı, yüksek seviyede bilinçdışılık içeren bir grup hayatıdır (Jung, 2021: 199). Bilinçdışı seviyede insanlar, toplumsal normlara ve kurallara karşı tam teslimiyetle bağlanır ve sorgusuz boyun eğler (Malinowski, 1998: 40). Bu yaklaşım, bireysel bilinçlenmenin önündeki engeldir. Çobanın tam bir bilince sahip olabilmesi için bu engeli aşması gerekmektedir. Tecavüz eyleminin ardında yatan neden de budur. Bilincin kişisel gelişim sürecini başlatan bu eylemle Çoban, kim olduğu ve ne istediği hakkında sorgulamaya başlamıştır. Kendi bilinçaltını ilk kez keşfeden çoban, kolektif sınırlardan sıyrılmıştır. Tecavüz eyleminden herhangi bir utanç duymamasının nedeni de bu normlardan uzaklığıdır. Bilinçdışının kuralsızlığı içinde kendi benliğini bulmaya çalışmıştır. Çobanın bilinçaltının sınırsızlığı, peri kızının gelecekte ona bir emanet vereceğini

söylemesi ile bozulur. Çoban o an farkındalık yaşar ve tam bir bilinç düzeyine erişir. Çünkü belirsizlik bilincin kaygı seviyesini artırır. Bundan dolayı kaçmayı, bu mücadeleyi bilinçdışıında vermeyi tercih etmiştir.

Sonuç

Tepegöz ve Basat'ın mücadelesi, geleneksel bir kahramanlık anlatısına gerek kurgu gerekse de karakter yapıları noktasında uymamaktadır. Ancak anlatmaya değer bulunması bir gerekliliğin ürünü olduğunu da gösterir. Bu gereklilik, ideal kişilik yaratımıdır. Metin, Konur Koca Saru Çoban üzerinden bir kişilik yaratımını öykülemiştir. Her insanın bilinçdışıında Tepegöz'ün yıkıcılığı ve Basat'ın da yapıcılığı olduğu gösterilmiştir. Tepegöz'ü de Basat'ı da Çoban yaratmıştır.

Çoban metinden, eylemden ve sorumluluktan kaçmıştır. Bilinmeyen bir yerde varlığını sürdürmüştür. Çobanın kaçıışı suçtan kaçış değil kolektif normların sınırlarından kaçıştır. Çoban, ideal kişiliği yaratabilmesi için toplumsal normlardan sıyrılıp tecavüz eylemiyle bireyselliğin sınırlarında dolaşmıştır. Çünkü bilinçdışıındaki olumsuz tercihlerin yıkıcılığını tanımalı ve tecrübe etmelidir. Böylece olumsuzluktan kaçarak ideal kişiliğe kavuşacaktır.

Tepegöz'ün ölümü Basat'ı meşrulaştırmadığı gibi okur üzerinde de etkisi kısıtlıdır. Bu anlatının hem kahramanı hem de anti-kahramanı Konur Koca Saru Çoban'dır. Kendisiyle mücadele eder hatta bu metin Çoban'ın rüyası, düşü veya hayalinde canlandırdığı sahneler dahi olabilir. O halde çobana ne oldu? Bu metnin okuru/dinleyicileri aslında bu metnin çobanıdır/bilincidir. Okura/dinleyicilere Çoban üzerinden kendi bilinçdışıında dolaşma imkânı verir. Toplumsal normların kolektifliği ve gerekliliği konusunda metin muhatabını uyarır. İdeal kişiliğin inşasında son derece önemli bir psikolojik anlatıdır.

KAYNAKÇA

- Adler, A. (2017). *Sosyal roller ve kişilik*. (çev.: Turhan Yörükán), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek eski yüksek kültürlerde yazı hatırlama ve politik kimlik*. (çev.: Ayşe Tekin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cohen, J. L. (2022). *A'dan z'ye psikoloji*. (çev.: Mihriban Doğan), İstanbul: Say Yayınları.
- Deveci, Ü. (2017). *Dede Korkut anlatılarında doğa ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Dursun, A. (2018). Mit, destan ve halk hikayelerinde birinci dereceden kahramanların statüleri üzerinde bir inceleme. *Söylem Filoloji*, 3(1): 19-38
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Freud S. (2021). *Cinsellik üzerine* (çev.: Ali Avni Öneş), İstanbul: Say Yayınları.

- Güvenç, A. Ö. (2019). *Halk anlatılarının yeniden yazımı sürecinde Tepegöz (1923-2018)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif bellek*. (çev.: Zuhâl Karagöz), İstanbul: Pinhan Yayınları.
- İnayet, A. (2015). Basat'ın Tepegöz'ü öldürdüğü destan'ın yeni bir yorumu üzerine. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15(2), 7-13.
- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji*. (çev.: Ender Gürol), İstanbul: Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2021). *Kişiliğin gelişimi*. (çev.: Duygu Olgaç), İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Koç Akkoyun, T. (2022). Bayburt'un kara kısı: Tepegöz. *Folklor/Edebiyat*, 28 (110), 307-331.
- Korkmaz, R. (2000). Fenomenolojik açıdan Tepegöz yorumu. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, (hızl.: A. Kahya-Birgül vd.), 259-270. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları,
- Korkmaz, R. (2009). Sınırları ihlal edilen doğanın intikamı: Tepegöz. *Turkish Studies International Periodical For The Languages*, 4(8), 65-78.
- Malinowski, B. (1998). *İlkel toplum*. (çev.: Hüseyin Portakal), İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Mundy, C.S. (2021). Korkut bitig: dünyada Dede Korkut araştırmaları. *Polyphemos ve Tepegöz*, (çev.: Ali Erol ve Serap Erol), (hızl.: Fikret Türkmen - Gürol Pehlivan), İstanbul: Ötüken.
- Ong, J. W. (2014). *Sözlü ve yazılı kültür sözün teknolojileşmesi*. (çev.: Sema Postacioğlu Banon), İstanbul: Metis Yayınları.
- Pehlivan, G. (2015). *Dede Korkut kitabında yapı, ideoloji ve yaratım Dresden ve Vatikan nüshalarının mukayeseli bir incelemesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Saydam, M. B. (2017). *Deli Dumrul'un bilinci "Türk-İslam ruhu" üzerine bir kültür psikolojisi denemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Tomaşevski, B. (2016). *Yazın kuramı Rus biçimcilerinin metinleri, tema örgüsü*. (çev.: Mehmet Rifat-Sema Rifat), (derl.: Tzvetan Todorov), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yıldırım, F. B. (2012). Polyphemos ve Depegöz hikâyelerinde canlıların tasnifi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 281-312.
- Yıldırım, F. B. (2016). *Eski hikâye mitoslarıyla Dede Korkut'ta Depegöz, Sibiry'a'da Altın Arı, Kariye'de Meryem, felsefede kökenciler*. İstanbul: Kanat Kitap.

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.